

III.ÚS 107/04 ze dne 16. 12. 2004
N 192/35 SbNU 509
Zámek Opočno

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Nález

Ústavního soudu - III. senátu složeného z předsedy senátu JUDr. Jana Musila a soudců JUDr. Pavla Holländera a JUDr. Jiřího Muchy - ze dne 16. prosince 2004 sp. zn. III. ÚS 107/04 ve věci ústavní stížnosti N. p. ú. proti usnesení Nejvyššího soudu ze 4. 12. 2003 sp. zn. 28 Cdo 1833/2003, proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové z 13. 5. 2003 sp. zn. 22 Co 646/2002 a proti rozsudku Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou z 12. 6. 2002 sp. zn. 6 C 192/2000, jímž byla stěžovateli uložena povinnost uzavřít se žalobkyní (v řízení o ústavní stížnosti vedlejší účastníci) dohodu o vydání nemovitostí.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 12. 2003 č. j. 28 Cdo 1833/2003-303, rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 5. 2003 č. j. 22 Co 646/2002-275 a rozsudek Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 12. 6. 2002 č. j. 6 C 192/2000-181 se zrušují.

Odůvodnění

I.

Z obsahu spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000, který byl vyžádán, z příloženého spisu téhož soudu sp. zn. 6 C 63/95, z obsahu ústavní stížnosti, z vyjádření účastníků a z napadených rozhodnutí Ústavní soud zjistil:

Vedlejší účastnice K. C. M. je dcerou a dědičkou dr. J. C. M., který zemřel dne 30. 1. 1990.

Dr. J. C. M. byl ke dni 16. 2. 1942 vlastníkem zámku Opočno a dalších nemovitostí identifikovaných ve výroku rozsudku Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou napadeného ústavní stížností. Tyto nemovitosti (spolu s dalšími majetkovými hodnotami, které však nejsou předmětem nynějšího řízení), byly v době nacistické okupace zabaveny konfiskačním nařízením („Einziehungsverfügung“) německé Tajné státní policie (dále jen „Gestapo“), Velitelství Praha č. j. 572/41-VI ze dne 16. 2. 1942. Tímto konfiskačním nařízením byl konfiskován majetek šesti v něm jmenovaných příslušníků rodu C. M., mezi nimiž je uváděn též dr. J. C. M. V odůvodnění tohoto konfiskačního nařízení se uvádí, že všichni jmenovaní jsou „osoby nepřátelské Říši“ („reichsfeindlich“) (č. l. 15 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95).

Po skončení německé okupace v květnu 1945 se dr. J. C. M. ujal opět faktické správy zámku Opočno a dalších nemovitostí souvisejících s velkostatkem. Podle příkazu Ministerstva vnitra ze dne 17. 9. 1945 (č. l. 62 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000) byl však jmenovaný zatčen a zajištěn v internačním táboře Hagibor v Praze, z něhož byl 21. 12. 1945 propuštěn. Důvodem internace mělo být dle zdůvodnění Ministerstva vnitra zjištění, že jmenovaný požádal o přiznání německého státního občanství tím, že vyplnil v říjnu 1940 „Dotazník ke stanovení německé národní příslušnosti“ (dále označovaný jako „Fragebogen“), obsahující jeho prohlášení „Ujišťuji, že se znám k německému lidu“. Skutečnost, že takový dotazník opravdu vyplnil, uvedl sám dr. J. C. M. ve vlastnoručně podepsaném dopise, který odeslal dne 1. 8. 1945 Ministerstvu vnitra (č. l. 56-60 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000).

Zemský národní výbor v Praze rozhodl výměrem ze dne 5. 12. 1945 č. j. 613/4-45-III-Pk (č. l. 12-14 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95), že dr. J. C. M. „... je osobou německé národnosti ve smyslu ustanovení § 1 odst. 1 písm. a) a § 2 odst. 1 dekretu pres. rep. ze dne 12. VI. 1945 č. 12 Sb. a spadá zároveň pod ustanovení § 3 odst. 1 písm. a) téhož dekretu.“. Jinými slovy řečeno, tímto výměrem bylo deklarováno, že jmenovaný je jednak „osobou německé národnosti“, jednak podle znění § 3 odst. 1 písm. a) uvedeného dekretu patří mezi „osoby, které kolektivně nebo individuálně vyvíjely činnost směřující proti státní

svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly nebo jiné osoby svěsti hleděly a záměrně a aktivně podporovaly jakýmkoliv způsobem německé a maďarské okupanty“, a proto je třeba jej považovat za „zrádce a nepřátele Československé republiky“.

Proti výměru Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945 č. j. 613/4-45-III-Pk podal dr. J. C. M., zastoupený advokátem JUDr. J. Č., dne 24. 12. 1945 odvolání k Ministerstvu zemědělství (příslušnost tohoto ministerstva byla odvozována od toho, že zvažovaná konfiskace se měla týkat zejména zemědělského majetku). Odvolání bylo odmítnuto jako nepřipustné výměrem Ministerstva zemědělství ze dne 30. 1. 1946 č. j. 11017/46-IX/1 (č. 1. 145 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95) s odůvodněním, že opravný prostředek proti uvedenému výměru zemského národního výboru není přípustný.

Proti tomuto odmítavému rozhodnutí Ministerstva zemědělství byla podána dr. J. C. M. stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu. Průběh tohoto řízení (vedeného patrně pod č. j. 82/46/1) před Nejvyšším správním soudem není ve spisech Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95 a sp. zn. 6 C 192/2000 nijak dokumentován, účastníci sporu ani obecné soudy žádný důkaz v tomto směru neprováděli. Zmínka o tomto řízení před Nejvyšším správním soudem se nachází pouze v písemném vyjádření Ministerstva zemědělství, adresovaném Nejvyššímu správnímu soudu v Praze, ze dne 18. 5. 1946 č. j. 44.533/46-IX/A-22 (č. 1. 97v spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000). Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu o vyřízení této stížnosti se v citovaných spisech Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou nenachází. Poté se věci znovu zabývalo Ministerstvo zemědělství, které dalším výměrem ze dne 3. 6. 1947 č. j. 21.009/47-IX/A-22 zrušilo svůj předchozí výměr o odmítnutí odvolání ze dne 30. 1. 1946 č. j. 11017/46-IX/1 s tím, že odvolací řízení před Ministerstvem zemědělství bude pokračovat (viz č. 1. 146 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95).

O odvolání dr. J. C. M. proti výměru Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945 č. j. 613/4-45-III-Pk poté znovu rozhodovalo Ministerstvo zemědělství výměrem ze dne 16. 12. 1948 č. j. 114637/48-IX/A-23 tímto výrokem: „1. Výměr Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945, č. j. 613/4-45-III-Pk, se zrušuje. 2. Odvolání Dr. J. C. M. ze dne 24. 12. 1945 se odmítá.“ (viz č. 1. 18-20 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95). Výrok o zrušení výměru zemského národního výboru je Ministerstvem zemědělství zdůvodněn tím, že „Zemský národní výbor rozhodoval o majetku osoby, která v rozhodný den tento majetek v knihovním vlastnictví neměla“, neboť „knihovním vlastníkem velkostatku Opočno byla dne 23. 6. 1945 Říše německá, které bylo vlastnictví knihovně vtěleno na základě vyvlastňovacího nálezu německé policie ze dne 16. 2. 1942, č. B N 572/41-IV/3“ (poznámka Ústavního soudu: Datum 23. 6. 1945 je patrně zmíněno proto, že k tomuto dni nabyl účinnosti dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa). Druhý výrok o odmítnutí odvolání byl zdůvodněn tím, že „meritorní posouzení odvolacích námitek, resp. otázky, zda odvolatel jest či není osobou spadající pod vpředu uvedená ustanovení dekretu č. 12/45 Sb. ... stalo se ... bezpředmětným a nebylo proto třeba se tím zabývat, protože otázka by byla akutní k řešení jen v tom případě, kdyby stěžovatel vlastníkem tohoto zemědělského majetku byl“.

II.

Okresní národní výbor v Novém Městě nad Metují rozhodl vyhláškou z prosince 1945, že majetek dr. J. C. M. podléhá konfiskaci podle § 1 odst. 1 dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. Tato konfiskační vyhláška Okresního národního výboru v Novém Městě nad Metují není ve spisech Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95 a sp. zn. 6 C 192/2000 založena, avšak na její existenci se dá usuzovat z písemného vyjádření Ministerstva zemědělství ze dne 18. 5. 1946 č. j. 44.533/46-IX/A-22 adresovaného Nejvyššímu správnímu soudu v Praze (č. 1. 98 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000). V tomto vyjádření Ministerstvo zemědělství uvádí, že konfiskační vyhláška ONV v Novém Městě nad Metují byla vydána dne 19. 12. 1945; v usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 18/97 (nepublikováno) se uvádí, že “konfiskační vyhláška č. j. ORK-818/45 byla vydána ONV v Novém Městě nad Metují dne 17. 12. 1945“, není však zcela zřejmé, zda jde o tutéž vyhlášku, vztahující se k témuž majetku (tj. k zámku Opočno).

Tento konfiskovaný majetek přešel do tzv. národní správy, vykonávané Národním pozemkovým fondem při Ministerstvu zemědělství, zřízeným podle § 6 dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. Stalo se tak rozhodnutím Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 č. j. 33.219/47-IX A 3, jímž byl zámecký objekt Opočno a další nemovitosti, spor o něž je předmětem této ústavní stížnosti, prohlášen za státní kulturní majetek a byl odevzdán na základě § 2 a § 3 zákona č. 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích pro správu státního

kulturního majetku, do správy a užívání Národní kulturní komise (č. l. 60 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95). Později byly tyto nemovitosti podle usnesení Lidového soudu v Dobrušce ze dne 10. 11. 1959 Č. d. 20/59 zapsány do vložky číslo 1207 pozemkové knihy katastrálního území Opočno a bylo vloženo právo vlastnické pro Československý stát – školskou správu (č. l. 56 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95). Movitý majetek nacházející se na státním zámku Opočno byl opatřením Státní památkové péče v Praze 1 ze dne 26. 8. 1960 č. j. 1360/60 převeden do správy Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje v Pardubicích (č. l. 10 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95). Z výpisu z katastru nemovitostí katastrálního území Opočno je zřejmé, že k datu 6. 6. 2002 je na listu vlastnictví 82 zapsáno vlastnické právo České republiky k nemovitostem, spor o něž je předmětem této ústavní stížnosti (č. l. 168-170 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000), přičemž příslušnost hospodařit s tímto majetkem má S. p. ú. v P. Rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 1. 1. 2003 sp. zn. 11.617/2002 přešla příslušnost hospodařit s majetkem České republiky ze S. p. ú. v P. na státní příspěvkovou organizaci N. p. ú., tedy na stěžovatele (č. l. 228 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000).

III.

Vedlejší účastnice K. C. M. jako dcera a dědička zemřelého dr. J. C. M. uplatnila restituční nárok na vydání týchž věcí, které jsou předmětem nynější ústavní stížnosti, podle zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů. Pozemkový úřad Okresního úřadu v Rychnově nad Kněžnou svým rozhodnutím ze dne 3. 6. 1996 č. j. PÚ 2530/96-318 7HA (1315/00/11) rozhodl tak, že navrhovatelka není vlastnící nárokovaného majetku. Toto rozhodnutí potvrdil i Krajský soud v Hradci Králové, který rozhodoval o opravném prostředku navrhovatelky rozsudkem ze dne 4. 1. 1999 sp. zn. 30 Ca 238/96.

Proti těmto rozhodnutím podala navrhovatelka ústavní stížnost, která byla usnesením Ústavního soudu ze dne 14. 1. 2000 sp. zn. I. ÚS 180/99 (nepublikováno) odmítnuta z důvodu zjevné neopodstatněnosti.

IV.

Vedlejší účastnice K. C. M. se pokládá za oprávněnou osobu také ve smyslu § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 87/1991 Sb.“), tj. proto, že je osobou, „která splňuje podmínky stanovené v odstavci 1 a která v den přechodu věci na stát podle § 6 měla na ni nárok podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících, pokud k převodu nebo přechodu vlastnického práva prohlášeným za neplatné podle těchto zvláštních předpisů došlo z důvodu rasové perzekuce a tento nárok nebyl po 25. únoru 1948 uspokojen z důvodů uvedených v § 2 odst. 1 písm. c) zákona“. Vedlejší účastnice dne 9. 11. 1994 vyzvala P. ú. v P. (tj. právního předchůdce stěžovatele) k vydání věcí, které jsou předmětem této ústavní stížnosti. Protože věci nebyly vydány, podala dne 22. 3. 1995 na P. ú. v P. (v občanském soudním řízení „žalovaného“) žalobu, v níž se domáhala, aby soud uložil žalovanému povinnost uzavřít s vedlejší účastnicí (v občanském soudním řízení „žalobkyní“) dohodu o vydání věci; tato žaloba byla projednávána u Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou pod sp. zn. 6 C 63/95.

Žalobkyně zdůvodnila svůj nárok mj. tím, že nárokovaný majetek – velkostatek Opočno, byl zkonfiskován Gestapem dne 16. 2. 1942 s odůvodněním, že otec žalobkyně projevoval „Říši nepřátelské postoje“. Z toho vyvozuje, že majetek byl otci zabaven jako příslušníku národa československého, považovaného Německou říší za méněcennou rasu, došlo tedy dle názoru žalobkyně k odejmutí majetku z důvodu rasové perzekuce. Žalobkyně dále dovozovala, že její otec měl po skončení okupace podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. nárok na navrácení majetku zkonfiskovaného Gestapem. K navrácení majetku nedošlo prý proto, že tento majetek byl výměrem zemského národního výboru ze dne 5. 12. 1945 znovu neoprávněně zkonfiskován podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. K nápravě prý nedošlo ani poté, co uvedený „konfiskační výměr“ zemského národního výboru ze dne 5. 12. 1945 byl dne 16. 12. 1948 zrušen Ministerstvem zemědělství, protože ke zrušení „konfiskačního výměru“ zemského národního výboru došlo až za změněných politických poměrů, kdy již její otec neměl možnost nárok uplatnit. V žalobě se dále uvádí, že otec žalobkyně nikdy nepozbyl československého občanství, protože se nikdy nehlásil k německé národnosti ani nežádal o udělení německého občanství.

O podané restituční žalobě probíhalo občanskoprávní řízení před obecnými soudy v letech 1995 až 2003.

Podaná žaloba byla nejprve zamítnuta rozsudkem Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 27. 9. 1995 č. j. 6 C 63/95-127 s odůvodněním, že řada pozemků, které jsou předmětem řízení, je svým charakterem zemědělskou a lesní půdou, příp. vodními plochami, a proto se na restituci tohoto majetku zákon č. 87/1991 Sb. vůbec nemůže vztahovat, což vyplývá z § 1 odst. 4 tohoto zákona. Okresní soud dále vyjádřil názor, že po konfiskaci majetku Gestapem tento majetek přešel do vlastnictví Německé říše a jako takový byl konfiskován československým státem poválečnými dekrety prezidenta republiky. Protože dr. J. C. M. vůbec nikdy neuplatnil nárok na vrácení tohoto majetku postupem podle zákona č. 128/1946 Sb., nebyla ani naplněna podmínka stanovená v § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., totiž že nárok na vydání věci nebyl uspokojen po 25. únoru 1948 z důvodu politické perzekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody [§ 2 odst. 1 písm. c) tohoto zákona]. Dále soud shledal, že není splněna podmínka uvedená v § 3 odst. 2 tohoto zákona, tj., že by ke konfiskaci Gestapem došlo z důvodu rasové perzekuce.

K odvolání žalobkyně rozhodl Krajský soud v Hradci Králové svým usnesením ze dne 17. 10. 1997 č. j. 23 Co 177/96-171 tak, že napadený rozsudek okresního soudu zrušil a věc vrátil okresnímu soudu k novému rozhodnutí. Odvolací soud uložil soudu prvního stupně, aby náležitě objasnil povahu a způsob využití staveb a pozemků a podle toho posoudil, zda na uplatněný restituční nárok se vztahuje zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, nebo zákon č. 87/1991 Sb., což umožní posoudit, zda projednání a rozhodování věci přísluší do pravomoci soudu nebo příslušného pozemkového úřadu.

V té době souběžně probíhalo u Krajského soudu v Hradci Králové pod sp. zn. 30 Ca 238/96 řízení o opravném prostředku, který podala K. C. M. proti rozhodnutí Pozemkového úřadu Okresního úřadu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 3. 6. 1996 č. j. PÚ 2530/96-318 7HA (1315/00/11), kterým byl zamítnut její restituční nárok uplatněný podle zákona č. 229/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, na vydání nemovitostí (mezi nimiž byl zahrnut také zámek Opočno). Proto Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou rozhodl svým usnesením ze dne 7. 7. 1998, že řízení vedené u něj pod sp. zn. 6 C 63/95 (v němž byl nárok na vydání zámku uplatňován podle zákona č. 87/1991 Sb.), se přerušuje podle § 109 odst. 2 písm. c) o. s. ř. (č. l. 208 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95).

Žalovaný P. ú. v P. navrhl okresnímu soudu dne 16. 2. 1999, aby řízení vedené pod sp. zn. 6 C 63/95 bylo zastaveno pro překážku věci již pravomocně rozhodnuté, neboť mezitím již Krajský soud v Hradci Králové svým rozsudkem ze dne 4. 1. 1999 sp. zn. 30 Ca 238/96 potvrdil předchozí rozhodnutí Pozemkového úřadu Okresního úřadu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 3. 6. 1996, č. j. PÚ 2530/96-318 7HA (1315/00/11) o tom, že navrhovatelka K. C. M. není vlastnící nárokovaného majetku. Námitku překážky věci pravomocně rozhodnuté, vznesenou žalovaným, okresní soud neuznal za oprávněnou s odůvodněním, že nárok uplatněný v pravomocně skončeném řízení vedeném u Krajského soudu v Hradci Králové pod sp. zn. 30 Ca 238/96 byl opřen o zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, zatímco nárok uplatněný nyní v řízení před Okresním soudem v Rychnově nad Kněžnou pod sp. zn. 6 C 63/95 se řídí zákonem č. 87/1991 Sb.

Poté Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou doplnil dokazování a dospěl k závěru, že předmětné nemovitosti nebyly využívány k zemědělskému nebo lesnímu hospodaření a že na jejich restituci se nevztahuje zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Ústavní soud, aniž by chtěl v této otázce zaujímat konečné stanovisko, pokládá obiter dictum za vhodné poznamenat, že závěr o tom, že zámek neměl souvislost se zemědělským hospodařením, není obecným soudem v rozsudku ze dne 16. 3. 1999 (č. l. 231 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95) přesvědčivě zdůvodněn. Potřeba důkladné argumentace této skutečnosti byla zvlášť potřebná proto, že v souběžně probíhající restitučním řízení podle zákona č. 229/1991 Sb. restituentka naopak tvrdila, že jde o zemědělský majetek a jako o takovém o něm rozhodoval též Pozemkový úřad Okresního úřadu v Rychnově nad Kněžnou (č. j. PÚ 2530/96-318 7HA - 1315/00/11) a Krajský soud v Hradci Králové (sp. zn. 30 Ca 238/96). Protože o povaze věci existovaly pochybnosti, měl obecný soud postupovat podle § 17 odst. 2 zákona č. 229/1991 Sb., vyžádat si rozhodnutí ústředního orgánu státní správy a z takového rozhodnutí měl podle § 135 odst. 2 o. s. ř. vycházet. Sdělení Ministerstva zemědělství a lesního hospodářství ze dne 27. 5. 1957 (č. l. 179 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95), z něhož soud vycházel, nelze za takové rozhodnutí ve smyslu § 17 odst. 2 zákona č. 229/1991 Sb. pokládat.

Okresní soud zamítl žalobu rozsudkem ze dne 16. 3. 1999 č. j. 6 C 63/95-229 s odůvodněním, že nejsou splněny všechny podmínky, které zákon č. 87/1991 Sb. pro vydání majetku stanoví. Soud dovodil, že není splněna podmínka přechodu vlastnictví na stát podle § 6 tohoto zákona, protože stát nakládal s předmětným majetkem již před začátkem rozhodného období uvedeného v § 1 odst. 1 tohoto zákona. Dále soud shledal, že není splněna podmínka uvedená v § 3 odst. 2 zákona, tj., že ke konfiskaci Gestapem došlo z důvodu rasové perzekuce. Konečně soud uvedl, že nebyla naplněna ani podmínka, že nárok na vydání věci nebyl uspokojen po 25. únoru 1948 z důvodu politické perzekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody [§ 2 odst. 1 písm. c) tohoto zákona], protože otec žalobkyně nárok na vydání majetku po válce vůbec neuplatnil.

K odvolání žalobkyně Krajský soud v Hradci Králové svým rozsudkem ze dne 23. 3. 2000 č. j. 26 Co 358/99-253 napadený rozsudek okresního soudu potvrdil. Odvolací soud, na rozdíl od prvoinstančního soudu, vyslovil názor, že žalobkyně splňuje podmínku přechodu věci na stát v rozhodném období, protože ke zrušení „konfiskačního výměru“ zemského národního výboru ze dne 5. 12. 1945 došlo až rozhodnutím Ministerstva zemědělství dne 16. 12. 1948. Odvolací soud zdůraznil, že povinnost vydat věc se podle § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. vztahuje i na případy, kdy stát převzal věc v rozhodném období bez právního důvodu. Konečně odvolací soud pokládal za splněnou i podmínku uvedenou v § 2 odst. 1 písm. c) tohoto zákona, tj. že odněti majetku státem v rozhodném období bylo důsledkem politické perzekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody. Krajský soud dovodil, že otec žalobkyně sice o majetek po válce nežádal, avšak bránil se proti poválečné konfiskaci a prokazoval, že pro ni nebyly dány podmínky, protože je osobou české národnosti. Fakt, že otec žalobkyně neuplatnil postupem podle § 10 zákona č. 128/1946 Sb. (jde o zákon o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících) nárok na vrácení majetku, který mu byl zkonfiskován Gestapem ve prospěch Německé říše, nelze podle názoru odvolacího soudu vykládat k tíži otce žalobkyně, protože prý by se beztak jednalo „o zcela formální podání“ vzhledem k tomu, že byl po válce označen za osobu německé národnosti, a proto prý byl vyloučen z možností domáhat se vydání svého majetku; protože ke zrušení „konfiskačního výměru“ z roku 1945 došlo až 16. 12. 1948, bylo prý již pro změnu politické atmosféry zbytečně nárok na vrácení majetku uplatňovat.

Ačkoliv v těchto naznačených úvahách odvolací soud přisvědčil argumentům žalobkyně, přesto nevyhověl jejímu odvolání a potvrdil prvoinstanční rozsudek, což zdůvodnil tím, že nebyla naplněna další podmínka stanovená v § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., že totiž ke konfiskaci majetku Gestapem v roce 1942 došlo „z důvodu rasové perzekuce“. Zároveň odvolací soud připustil ohledně této poslední zmíněné otázky dovolání.

Žalobkyně skutečně takové dovolání proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. 3. 2000 č. j. 26 Co 358/99-253 podala. O dovolání rozhodl Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 31. 8. 2000 č. j. 28 Cdo 1733/2000-275 tak, že zrušil jak napadený rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové, tak jemu předcházející rozsudek Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 16. 3. 1999 č. j. 6 C 63/95-229. Dovolací soud své rozhodnutí zdůvodnil tím, že konfiskační nařízení Gestapa ze dne 16. 2. 1942 bylo proti otci žalobkyně vydáno jako proti příslušníku národa českého, považovaného nacistickými orgány za příslušníka rasy méněcenné; dovodil, že rasová diskriminace tzv. Třetí říše byla postavena na ideji nadřazenosti nordické rasy a postihovala mnohem větší skupinu lidí, než jen těch, kteří byli perseklováni rasovými norimberskými zákony; je prý proto neúnosné, aby pojem „rasová perzekuce“ byl vykládán restriktivně. Podle názoru Nejvyššího soudu byla tudíž splněna podmínka stanovená v § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb.

Poté o věci opětovně rozhodoval Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou, který rozsudkem ze dne 12. 6. 2002, č. j. 6 C 192/2000-181 vyhověl žalobě a uložil žalovanému (právnímu předchůdci stěžovatele) uzavřít se žalobkyní dohodu o vydání věci uvedených ve výroku rozsudku; zároveň bylo žalovanému uloženo nahradit žalobkyni náklady řízení. Okresní soud dovozuje, že žalobkyně jako restituentka splňuje všechny předpoklady pro vydání majetku podle zákona č. 87/1991 Sb., protože:

1. je dcerou dr. J. C. M.,
2. je občankou České republiky,
3. otec žalobkyně měl na věc nárok podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., případně podle zákona č. 128/1946 Sb., přičemž k převodu nebo přechodu vlastnického práva prohlášeným za neplatné podle těchto zvláštních předpisů, tj. ke konfiskaci majetku Gestapem, došlo z důvodu rasové perzekuce,
4. nárok otce žalobkyně na vrácení věci podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., případně podle zákona č. 128/1946 Sb., nebyl uspokojen po 28. 2. 1948 z důvodu politické perzekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody, přičemž politická perzekuce dr. J. C. M. byla důsledkem jeho příslušnosti k určité sociální, náboženské, majetkové nebo jiné skupině či vrstvě,

5. nárokovaný majetek převzal stát bez právního důvodu v rozhodném období, tj. v období mezi 25. únorem 1948 až 1. lednem 1990.

Proti posledně uvedenému rozsudku Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou podal žalovaný odvolání. Krajský soud v Hradci Králové odvolání nevyhověl, rozsudkem ze dne 13. 5. 2003 č. j. 22 Co 646/2002-275 potvrdil prvoinstanční rozsudek a žalovanému uložil povinnost nahradit žalobkyni náklady odvolacího řízení. V důvodech svého rozhodnutí se odvolací soud ztotožnil s odůvodněním prvoinstančního rozsudku.

Dovolání žalovaného proti rozsudku odvolacího soudu Nejvyšší soud usnesením ze dne 4. 12. 2003 č. j. 28 Cdo 1833/2003-303 jako nepřipustné odmítl podle § 243b odst. 5, § 218 písm. c) a § 234a odst. 1 věty první o. s. ř.

Nejvyšší soud argumentuje tím, že dovolací důvod uplatněný žalovaným, totiž že otec žalobkyně usiloval o německé občanství a že tato skutečnost měla znamenat zánik československého občanství, je zpochybňováním skutkového závěru soudů, nemá charakter posouzení otázky zásadního významu a není tudíž způsobilým dovolacím důvodem. Námitku odvolatele, že odvolací soud nerespektoval pravidlo, podle kterého osvědčení o národní spolehlivosti muselo být vystaveno před vydáním správního aktu o konfiskaci majetku, a tím se odvolací soud dostal do rozporu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 187/98 [Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu (dále jen „Sbírka rozhodnutí“), svazek 12, náleží č. 112], neshledal Nejvyšší soud důvodnou. Stejně tak neuznal dovolací soud za důvodnou námitku stěžovatele, že k majetkové křivdě ve vztahu k dr. J. C. M. došlo před rozhodným obdobím. Dovolací soud ve shodě se soudy prvního a druhého stupně uzavírá, že k přechodu věci na stát přý došlo v rozhodném období, protože stát převzal věc bez právního důvodu až po 16. 12. 1948, tedy poté, kdy výměrem Ministerstva zemědělství byl zrušen „konfiskační výměr“ Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945. K převzetí věci státem bez právního důvodu došlo podle názoru Nejvyššího soudu proto, že „... po zrušení předchozího konfiskačního výměru měl být předmětný majetek po 16. 12. 1948 původnímu vlastníku dr. J. C. M. vrácen“ (str. 7 citovaného usnesení Nejvyššího soudu), což se však nestalo.

V.

Nynější ústavní stížnost směřuje proti třem posledně jmenovaným rozhodnutím obecných soudů, tj. proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 12. 2003 č. j. 28 Cdo 1833/2003-303, proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 5. 2003 č. j. 22 Co 646/2002-275 a proti rozsudku Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 12. 6. 2002 č. j. 6 C 192/2000-181.

Ústavní stížnost, doručená Ústavnímu soudu dne 20. 2. 2004, splňuje náležitosti stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel navrhuje zrušení shora uvedených soudních rozhodnutí, protože se domnívá, že jimi byla porušena jeho ústavně zaručená práva, konkrétně pak právo na soudní ochranu, zakotvené v ustanovení čl. 90 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), právo domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu, zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též „Listina“), a právo na ochranu vlastnictví, zakotvené v čl. 11 odst. 1 Listiny.

Pochybení obecných soudů spatřuje stěžovatel především v těchto skutečnostech:

- obecné soudy v restitučním řízení nesprávně hodnotily provedené důkazy, když nepokládaly za prokázané, že dr. J. C. M. usiloval v roce 1940 o přiznání německého státního občanství; stěžovatel se domnívá, že z jím předložených důkazů, zejména z vlastnoručně podepsaného životopisu dr. J. C. M., odeslaného dne 5. 8. 1945 Ministerstvu vnitra, je tato skutečnost dostatečně prokázána;
- obecné soudy neumožnily stěžovateli předložit nový důkaz týkající se občanství dr. J. C. M., když odmítly stěžovatelův návrh, aby ve smyslu § 109 odst. 1 písm. b) o. s. ř. přerušily občanské soudní řízení a vyčkaly rozhodnutí správních orgánů o přezkumu existence občanství jmenovaného;
- nesprávným zhodnocením důkazů dospěly obecné soudy k nepodloženému závěru o tom, že ke konfiskaci majetku dr. J. C. M. v roce 1942 došlo z důvodu rasové perzekuce;
- nesprávný je dle stěžovatelova názoru též závěr obecných soudů o tom, že údajná majetková křivda byla způsobena akty učiněnými v rozhodném období, tj. v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, kterýžto závěr vyvodily obecné soudy ze skutečnosti, že výnosem Ministerstva zemědělství ze dne 16. 12. 1948 byl zrušen předchozí „konfiskační výměr“ Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945; stěžovatel se domnívá, že k přechodu vlastnictví na stát došlo dnem 30. 10. 1945, kdy nabyl účinnosti dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fonděch národní obnovy, tedy již před rozhodným obdobím.

– V dodatečném podání ze dne 8. 7. 2004 na podporu své argumentace poukázal stěžovatel na judikáty Ústavního soudu vydané pod sp. zn. I. ÚS 180/99 a sp. zn. II. ÚS 18/97 (nepublikovaná usnesení). V dalším podání ze dne 10. 9. 2004 zpochybňuje stěžovatel restituční nárok vedlejší účastnice K. C. M. poukazem na spornost jejího českého občanství, což dokládá příloženými listinami (kopiemi z matriky narozených Německého stavovského úřadu v Praze, kopií nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě č. 13/41 a kopií dopisu H. R. ze dne 15. 4. 1942).

Stěžovatel usuzuje, že tyto vytýkané vady zatížily předchozí soudní řízení a napadená rozhodnutí obecných soudů natolik, že došlo zároveň k porušení jeho výše uvedených ústavně zaručených práv a svobod.

VI.

Na výzvu Ústavního soudu se k podané ústavní stížnosti vyjádřily obecné soudy jako účastníci řízení a též vedlejší účastnice řízení.

Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou ve vyjádření ze dne 11. 5. 2004 vyslovuje názor, že svým postupem a rozhodnutím nijak nezkrátil stěžovatele na žádném z ústavních práv a co do zdůvodnění odkazuje na svůj rozsudek ze dne 12. 6. 2002.

Krajský soud v Hradci Králové ve vyjádření ze dne 3. 5. 2004 zcela odkazuje na odůvodnění svého napadeného rozsudku a navrhuje zamítnutí ústavní stížnosti.

Nejvyšší soud zpochybňuje přípustnost ústavní stížnosti poukazem na to, že stěžovatel v ní pouze opakuje argumentaci předestřenu již v řízení před obecnými soudy. Připomíná, že vzhledem k povaze uplatněného dovolacího důvodu bylo vyloučeno, aby dovolací soud přezkoumával správnost a úplnost skutkových zjištění. Námitky uplatněné stěžovatelem v ústavní stížnosti nepokládá Nejvyšší soud za důvodné a v ostatním odkazuje na odůvodnění svého napadeného usnesení.

Vedlejší účastnice ve svém vyjádření ze dne 12. 5. 2004 vyjadřuje nesouhlas s tvrzením stěžovatele, že jejímu otci dr. J. C. M. zaniklo československé občanství podle dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, proto, že v roce 1940 vyplnil přihlášku k získání německé státní příslušnosti; o skutečnosti, že k zániku občanství nedošlo, prý svědčí potvrzení vydané dne 1. 12. 2003 odborem matrik Úřadu městské části Praha 1 o tom, že její otec byl ke dni svého úmrtí občanem České republiky. Ve svém dalším vyjádření ze dne 2. 11. 2004 vedlejší účastnice zpochybňuje, zda byla stěžovatelem dodržena lhůta 60 dnů stanovená v § 72 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, a navrhuje proto, aby ústavní stížnost byla jako opožděná odmítnuta podle § 43 odst. 1 písm. b) tohoto zákona.

Vedlejší účastnice zdůrazňuje, že stěžovatelovo tvrzení, že její otec v roce 1940 vyplnil přihlášku k získání německé státní příslušnosti, nebylo nikdy prokázáno, naopak prý bylo zjištěno, že oba její rodiče se v době německé okupace hlásili k české národnosti; proto bylo podle jejího názoru správné, že obecné soudy v napadených rozhodnutích posoudily konfiskaci majetku jejího otce, provedenou německými úřady v roce 1942, jako akt rasové perzekuce. Uvádí, že rovněž její matka A. M. C. M. byla občankou Republiky Československé, o čemž svědčí doklad vystavený Okresním úřadem ve Frýdlantu dne 29. 7. 1937, který vedlejší účastnice v kopii přiložila. Ke kopii z matriky narozených Německého stavovského úřadu v Praze, z níž stěžovatel dovozuje, že vedlejší účastnice byla německé státní příslušnosti, předložila vedlejší účastnice zásilkou ze dne 5. 11. 2004 vyjádření odboru matrik Úřadu městské části Praha 1 ze dne 4. 11. 2004, v němž se uvádí, že tento úřad nemůže poskytnout přesné informace o tom, zda do matrik Německého stavovského úřadu byli zapisováni pouze němečtí občané. Vedlejší účastnice navrhuje, aby ústavní stížnost byla buď jako opožděná odmítnuta nebo jako nedůvodná zamítnuta.

Těžiště argumentace vedlejší účastnice spočívá v tvrzení, že uvedené nemovitosti nepřešly na československý stát konfiskací podle dekretů prezidenta republiky, neboť nebyly splněny podmínky pro takovou konfiskaci a konfiskační řízení řádně neproběhlo, tedy, že její otec dr. J. C. M. nepřestal být před 25. únorem 1948 jejich vlastníkem. Československý stát prý převzal tento majetek bez právního důvodu až v rozhodném období, tj. poté, co Ministerstvo zemědělství výměrem ze dne 16. 12. 1948 č. j. 114637/48-IX/A-23 zrušilo „konfiskační výměr“ Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945 č. j. 613/4-45-III-Pk.

Všichni účastníci i vedlejší účastnice souhlasili s upuštěním od ústního jednání; protože Ústavní soud má za to, že od jednání nelze očekávat další objasnění věci, bylo od ústního jednání v dané věci upuštěno (§ 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

VII.

Ústavní soud se především zabýval námitkou vedlejší účastnice, že ústavní stížnost byla podle jejího mínění podána opožděně; tato námitka nebyla shledána oprávněnou.

Podle ustanovení § 72 odst. 2 zákona o Ústavním soudu lze ústavní stížnost podat ve lhůtě 60 dnů, přičemž tato lhůta počíná dnem doručení rozhodnutí o posledním prostředku, který zákon k ochraně práva poskytuje. Z dodejky založené na č. l. 306 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000 se zjišťuje, že stěžovatel převzal usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 12. 2003 č. j. 28 Cdo 1833/2003-303 dne 22. 12. 2003. Ústavní stížnost byla podána k poštovní přepravě dne 18. 2. 2004, tedy v zákonem stanovené lhůtě 60 dnů.

Nic tedy nebránilo tomu, aby Ústavní soud podanou stížnost přijal a projednal její důvodnost po skutkové a právní stránce.

VIII.

Ústavní soud přezkoumal rozhodnutí obecných soudů napadená ústavní stížností po stránce skutkové a právní, a shledal, že ústavní stížnost je důvodná.

Ústavní soud pokládá za vhodné konstatovat, že posuzovaná věc je mimořádně složitá, o čemž svědčí mj. to, že byla opakovaně projednávána v několika správních a občanskoprávních řízeních, v nichž různé státní orgány a opravné instance docházely k rozdílným závěrům. Tím spíše je proto třeba požadovat, aby zjišťování skutkového stavu věci i právní kvalifikaci byla věnována velmi důkladná pozornost. Tomuto požadavku obecné soudy nedostály.

Ačkoliv zajisté není primárním úkolem Ústavního soudu, aby posuzoval souladnost postupu a rozhodnutí obecných soudů v rovině tzv. obyčejného práva, přesto nemohl přehlédnout, že v posuzovaném případě došlo k řadě pochybení, která ve svých důsledcích vedla k porušení ústavních práv stěžovatele.

Z hlediska procesního pokládá Ústavní soud za základní nedostatek, že obecné soudy si neopatřily pro svá rozhodnutí dostatek věrohodných a relevantních skutkových podkladů. Ústavní soud si je samozřejmě vědom toho, že sporné občanské soudní řízení je převážně ovládáno zásadou projednací, v němž tvrdit skutečnosti a navrhnout pro ně důkazy je věcí účastníků řízení a na nich též zásadně leží iniciativa při shromažďování důkazů. Přesto je všeobecně uznáváno, že česká právní úprava občanského soudního řízení ani ve sporném řízení neopouští zásadu materiální pravdy, jejíž dodržování je předpokladem pro dosažení účelu soudního řízení, totiž „zajistit spravedlivou ochranu práv a oprávněných zájmů účastníků řízení“ (§ 1 o. s. ř.). Ustanovení § 153 odst. 1 o. s. ř. stanoví, že „Soud rozhoduje na základě zjištěného skutkového stavu věci“. Soud je povinen v konkrétních souvislostech poučít účastníky při jednání o neúplnosti jejich tvrzení a nedostatečnosti jejich důkazů (§ 118a o. s. ř.). Zejména soud nesmí připustit, aby přesouval břemeno tvrzení a důkazní břemeno na účastníka sporu, který takovými břemeny není zatížen. V posuzovaném případě byly tyto zásady porušeny, takže zjištěný skutkový stav vykazuje deficity neopravňující dojít k přesvědčivému závěru o správnosti soudních rozhodnutí.

Podle názoru Ústavního soudu bylo k posouzení oprávněnosti restitučního nároku nezbytně nutné vyčerpávat všechny dostupné informační zdroje týkající se přechodu nárokovaného majetku na stát – zejména bylo třeba zjišťovat, kdy k tomuto přechodu mělo dojít, jakým způsobem a na základě jakého právního titulu. Ve spisech obecných soudů jsou zmínky o tom, že existují (nebo existovaly) ještě další důkazy, z nichž by s největší pravděpodobností bylo možno tyto otázky ozřejmit, není však vůbec patrné, proč tyto důkazy nebyly předloženy soudu a zda se o jejich obstarání účastníci či soudy alespoň pokusili. Jde zejména o tyto doklady:

1. konfiskační vyhláška vydaná ONV v Novém Městě nad Metují dne 17. 12. 1945 (nebo dne 19. 12. 1945, asi pod č. j. ORK-818/45), o níž je zmínka na č. l. 98 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000;
2. spis, resp. rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, který vedl (patrně pod č. j. 82/46/1) řízení o stížnosti dr. J. C. M. proti výměru Ministerstva zemědělství ze dne 30. 1. 1946 (zmínka, že takové řízení před Nejvyšším správním soudem mělo probíhat, se nachází v písemném vyjádření Ministerstva zemědělství adresovaném

Nejvyššímu správnímu soudu v Praze ze dne 18. 5. 1946 č. j. 44.533/46-IX/A-22 (č. l. 97v spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000).

3. Neobstarání a nevyhodnocení těchto důkazů pokládá Ústavní soud za důkazní deficit ohrožující dosažení cíle soudního řízení a vynesení spravedlivého rozhodnutí.

IX.

Dokazování prováděné obecnými soudy je podle názoru Ústavního soudu zatíženo i dalšími nedostatky týkajícími se hodnocení důkazů.

Podstatnou okolností, kterou se soudy při dokazování zabývaly, byla otázka, zda otec žalobkyně patřil mezi osoby, jejichž majetek byl konfiskován podle dekretů prezidenta republiky, a to buď proto, že patřil mezi „zrádce a nepřátele republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti, projeviviši toto nepřátelství zejména za krise a války v letech 1938 až 1945“ podle § 1 odst. 1 písm. b) dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., nebo proto, že „se v době zvýšeného ohrožení republiky ... ucházel o udělení německé nebo maďarské státní příslušnosti, aniž k tomu byl donucen nátlakem anebo zvláštními okolnostmi“, a proto pozbyl československého státního občanství podle § 5 ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., nebo proto, že byl „osobou státně nespolehlivou“, a proto se jeho majetek podle § 5 zákona č. 128/1946 Sb. pokládá za zkonfiskovaný podle dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb.

Soudy první i druhé instance v napadených rozhodnutích dospěly k závěru, že takové skutečnosti nebyly prokázány. Prý „nebylo prokázáno, že by se otec žalobkyně někdy hlásil za Němce“, zejména prý „v tomto řízení se neprokázalo, že by otec žalobkyně tento dotazník (pozn.: je míněn tzv. „Dotazník ke stanovení německé národní příslušnosti“, ve spisech označovaný slovem „Fragebogen“) vyplnil“ (viz odůvodnění prvoinstančního rozsudku na č. l. 197 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000).

Taková úvaha soudu je však nesprávná. V českém právním systému neplatí tzv. zákonná teorie průvodní, vyžadující, aby určitá skutečnost byla prokázána právě jen určitým druhem důkazu. Naopak podle § 125 o. s. ř. platí obecná zásada, že „Za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci“. Podle § 132 o. s. ř. „Důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.“ Z faktu uváděného v napadeném prvoinstančním rozsudku, že totiž „žalovaný ani neprokázal, že právě takový dotazník otec žalobkyně vyplnil“ (č. l. 197 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000), nelze vyvozovat, jako to činí okresní soud, že konfiskace majetku podle dekretů prezidenta republiky v roce 1945 byla neodůvodněná či nezákonná.

Existenci shora uvedených podmínek pro konfiskaci podle uvedených dekretů prezidenta republiky posuzovaly ty orgány, které o konfiskaci rozhodovaly bezprostředně po skončení německé okupace. Dnes, po více než padesáti letech po skončení války, je téměř nemožné rekonstruovat veškerá tehdy učiněná skutková zjištění. Existence faktu, že dr. J. C. M. vyplnil „Dotazník ke stanovení německé národní příslušnosti“, byla v době, kdy byl jeho majetek konfiskován, dovozována z několika skutečností zjištěných úředním šetřením provedeným Zemským odborem bezpečnosti II Zemského národního výboru v Praze, zmiňovaným v odůvodnění výměru Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945 č. j. 613/4-45-III-Pk. Z úředních záznamů a z korespondence vedené mezi Zemským národním výborem v Praze a Ministerstvem vnitra v letech 1947 a 1948 je zřejmé, že v roce 1947 se již „Dotazník ke stanovení německé národní příslušnosti“ v úředních spisech nenacházel a bylo vyslovováno podezření, že k jeho zmizení došlo v poválečném období při manipulaci se spisy. Bylo však zároveň dovozováno, že tento dokument dříve existoval, což dosvědčoval dr. M., referent odd. I/3/b/S, který dokument viděl spolu s německy psaným záznamem, že žádost dr. J. C. M. byla německými úřady dne 4. 3. 1942 odmítnuta (viz č. l. 92 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000). Na existenci tohoto vyplněného dotazníku lze spolehlivě usuzovat také z vlastnoručně podepsaného životopisu dr. J. C. M., odeslaného dne 5. 8. 1945 Ministerstvu vnitra. V tomto životopisu jmenovaný uvádí, že na žádost svého otce zmíněný dotazník v říjnu 1940 vyplnil (č. l. 58 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000). Také v dopise jeho švagra SS-Hauptscharführera H. R. ze dne 15. 4. 1942, adresovaném Majetkovému úřadu Říšského protektora (č. l. 47-50 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000), se uvádí, že dr. J. C. M. podal na podzim 1940 žádost o přiznání německého státního občanství. S existencí těchto důkazů se soudy 1. a 2. instance v napadených rozhodnutích řádně nevypořádaly.

Ústavnímu soudu je z úřední činnosti známo, že existuje historická studie pracovníka Oblastního archivu v Hradci Králové PhDr. J. Š., CSc., „C. a opočenští C.“ (in: Pokusy o restituci státního zámku Opočno po roce

1989, 2. vydání, Pardubice 2004, ISBN 80-903148-3-X, s. 114), v níž existence podání dotyčné žádosti o udělení německého státního občanství je dovozována také z toho, že v archivních materiálech ke kartotéce osob německé státní příslušnosti (Státní ústřední archiv Praha, fond Německé státní občanství; Magistrát hlavního města Prahy – Evidence obyvatel, sg. I-3a/S-č. 4144-1946) se nachází tzv. „záznamní list“, z něhož vyplývá, že žádost dr. J. C. M. byla dne 4. 6. 1942 odmítnuta („abgelehnt“); to by nasvědčovalo tomu, že taková žádost byla jmenovaným skutečně podána. Obecným soudům však tento listinný důkaz nebyl předložen. Návrh žalovaného, aby soud PhDr. J. Š., CSc., vyslechl jako svědka, byl prvoinstančním soudem zamítnut (č. l. 37, 73 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000). Existence „záznamního listu“ je zmiňována také na č. l. 131 spisu sp. zn. 6 C 192/2000.

Nesprávný je závěr vyslovený v odůvodnění prvoinstančního rozsudku, že „vůbec není prokázáno, že by v případě vyplnění tohoto dotazníku žalovaný (poznámka Ústavního soudu: v rozsudku použitý termín „žalovaný“ je zjevnou písařskou chybou, ve skutečnosti je míněn „otec žalobkyně“) kolonky vyplnil ve smyslu, že se hlásí k německému národu“ (č. l. 197 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000).

Ústavní soud poukazuje na to, že ze znění formuláře založeného na č. l. 140-143 citovaného spisu je zřetelně patrné, že text obsahuje formulaci „Ujišťuji, že se znám k německému lidu“. Smysl vyplnění tohoto dotazníku byl československými orgány, které bezprostředně po skončení nacistické okupace v dané záležitosti rozhodovaly, interpretován zcela jednoznačně tak, že žadatel tím žádal o přiznání německého státního občanství. Tyto orgány vycházely z bezprostřední znalosti reálií, které se odehrávaly za okupace, ze znalostí toho, že vyplnění dotyčného „Fragebogen“ mělo v době nesvobody jednoznačný cíl, tj. ucházet se o získání německého říšského občanství. O faktu, že takto vyplněný dotazník, adresovaný okupačním německým úřadům, sloužil jako žádost o přiznání německého občanství a že tvořil součást příslušného úředního spisu, v němž se o přiznání občanství rozhodovalo, svědčí poznámka připojená na českém překladu dotazníku, uvádějící, že „V případě, že je německé občanství přiznáno, dotazník je na tomto místě opatřen razítkem potvrzujícím přidělení dokladu o státním občanství.“ (č. l. 143 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000; není však patrné, kdo tuto poznámku na listině vepsal).

Soudci, který věc posuzuje dnes, tj. více než padesát let po skončení války, nemusí být pravý smysl vyplnění zmíněného dotazníku zcela zřejmý, v takovém případě je však jeho povinností si tuto věc ozřejmit dokazováním (např. expertizou z oboru archivnictví či historie).

Chce-li dnešní soud hodnotit události, které se staly před více než půl stoletím, nemůže odhlédnout od dobových souvislostí válečného a poválečného období, které podmiňovaly konfiskační praxi československých orgánů po skončení nacistické okupace. Jestliže tzv. protektorátní příslušník se v době druhé světové války, kdy německý nacistický stát prováděl politiku genocidy, holocaustu, germanizace a zotročení jiných národů, přihlásil k německému národu, aby získal německou státní příslušnost, bylo to v té době chápáno jako projev ochoty přispět k realizaci této zločinné politiky, jako projev zrady československého státu a nepřátelství k němu. Takové počínání bylo podle ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. posuzováno jako důvod ke ztrátě československého státního občanství. Z hlediska tehdejšího posuzování pak nebylo rozhodné, zda německé úřady žádosti o přiznání německého občanství vyhověly či nikoliv, podstatným byl samotný projev vůle takových osob. Poválečné dekrety prezidenta republiky připouštěly výjimky při posuzování podmínek konfiskačních opatření proti nepřátelskému majetku pro případy osob, které prokázaly, že o německé občanství usilovaly pod vlivem nátlaku nebo jiných důvodů zvláštního zřetele hodných, takové okolnosti však musely prokázat ony samy. Pro poválečné přezkumné řízení v těchto případech byl stanoven právní rámec odpovídající tehdejšímu procesním standardům.

Celá praxe konfiskací nepřátelského majetku v období od května 1945 do února 1948 byla sice ovlivněna zvláštnostmi poválečného období, nicméně probíhala v relativně demokratických podmínkách pluralitní demokracie a za dodržení elementárních právních garancí, umožňujících dospět ke spravedlivému rozhodování. K objasnění historického a právního rámce poválečných konfiskací, založených na tzv. Benešových dekretech, byla soudům stěžovatelem předložena expertiza, která je ve spise založena (č. l. 239, 251-266 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000); ta však nebyla odvolacím a dovolacím soudem jako důkaz nijak zohledněna; ani v protokolu o jednání před odvolacím soudem dne 13. 5. 2003 ani v odůvodnění rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 5. 2003 není žádná zmínka o tom, zda byl tento stěžovatelem předložený důkaz proveden a jak byl hodnocen.

Zcela nesprávná a chronologicky nelogická je pak argumentace prvoinstančního soudu dovozující na str. 18 rozsudku, že i případné vyplnění „Fragebogen“ v říjnu 1940 by bylo třeba posuzovat tak, že k němu byl dr. J. C. M. donucen okolnostmi zvláštního zřetele hodnými, přičemž za takové okolnosti soud pokládá konfiskaci

jeho majetku Gestapem, nemoc ženy a péči o dítě. Soudu při této argumentaci uniklo, že ke všem těmto okolnostem došlo až poté, co měl zmíněný „Fragebogen“ vyplnit.

X.

Obecné soudy v napadených rozhodnutích dovozují, že byly splněny všechny podmínky pro uplatnění tvrzeného restitučního nároku vedlejší účastnice stanovené zákonem č. 87/1991 Sb., zejména pak podmínka tzv. rozhodného období, v němž mělo dojít k majetkové křivdě.

Citovaný zákon v § 1 odst. 1 říká: „Zákon se vztahuje na zmírnění následků některých majetkových a jiných křivd vzniklých občanskoprávními a pracovněprávními úkony a správními akty, učiněnými v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990 (dále jen „rozhodné období“) v rozporu se zásadami demokratické společnosti, respektující práva občanů vyjádřená Chartou Organizace spojených národů, Všeobecnou deklarací lidských práv a navazujícími mezinárodními pakty o občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních právech.“. V preambuli k tomuto zákonu zákonodárce uvádí, že si je vědom toho, „že tyto křivdy, tím méně pak různé nespravedlnosti z období ještě vzdálenějších, včetně křivd na občanech německé a maďarské národnosti, nelze nikdy zcela napravit“.

Ústavní soud opakovaně ve svých předchozích rozhodnutích zdůrazňoval, že v restitučních zákonech vydávaných po roce 1989 (zákon č. 87/1991 Sb., zákon č. 229/1991 Sb., zákon č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, zákon č. 173/1990 Sb., kterým se zrušuje zákon č. 68/1956 Sb., o organizaci tělesné výchovy, a kterým se upravují některé další vztahy týkající se dobrovolných tělovýchovných organizací, zákon č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, spolu s předpisy vydanými k jejich provedení, a v některých svých aspektech rovněž zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, případně zákon č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem a o změně zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů) je vyjádřena vůle zákonodárce k nápravě těch křivd, ke kterým došlo v letech 1948 – 1989, tedy v době vymezené jako doba nesvobody zákonem č. 480/1991 Sb., o době nesvobody, v době totalitního systému, nikoliv křivd jiných. Tato vůle státu je jasně vyjádřena právě restitučními zákony a jen ve věcném i časovém rozsahu těmito zákony vymezeném je náprava přípustná.

Správné určení toho, zda ke způsobení tvrzené majetkové újmy došlo či nedošlo v rozhodném období, má v restitučních sporech naprosto zásadní význam, a proto mu musí být věnována mimořádná pozornost. V posuzované věci obecné soudy pochybily, pokud z provedených důkazů vyvodily závěr, že československý stát převzal majetek dr. J. C. M. bez právního důvodu až v rozhodném období, tj. poté, co Ministerstvo zemědělství výměrem ze dne 16. 12. 1948 č. j. 114637/48-IX/A-23 zrušilo „konfiskační výměr“ Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945 č. j. 613/4-45-III-Pk.

Podle názoru Ústavního soudu došlo k převzetí tohoto majetku československým státem již v roce 1945, tedy před rozhodným obdobím, a to konfiskací podle dekretů prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. nebo č. 108/1945 Sb.

Pro konfiskaci majetku v poválečném období přicházelo v úvahu několik právních titulů; v případě dr. J. C. M. mohly být tehdejšími československými orgány zvažovány různé důvody, které dopadají pod skutkové podstaty stanovené ve čtyřech právních předpisech:

1. dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. v ustanovení § 1 odst. 1 písm. a) konfiskoval majetek „všech osob německé a maďarské národnosti, bez ohledu na státní příslušnost“, v ustanovení § 1 odst. 1 písm. b) konfiskoval majetek „zrádců a nepřátel republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti, projevivších toto nepřátelství zejména za krise a války v letech 1938 až 1945“; dekret byl účinný od 23. 6. 1945;

2. dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. konfiskoval podle § 1 odst. 1 bodů 1, 2 a 3 mj. majetek „Německé říše“ a majetek „osob fyzických národnosti německé nebo maďarské, s výjimkou osob, které prokáží, že zůstaly věrné Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem“, jakož i „osob

fysických a právnických, které vyvíjely činnost proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky“; dekret byl účinný od 30. 10. 1945;

3. dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. podle § 2 odst. 2 dával majetek osob státně nespolehlivých pod národní správu; dekret byl účinný od 23. 5. 1945;

4. zákon č. 128/1946 Sb. v § 4 odst. 1 stanovil, že majetek, který byl v době nesvobody konfiskován Německou říší, a nárok na něj by jinak příslušel osobám státně nespolehlivým, se pokládá za majetek konfiskovaný Československou republikou podle dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb.; zákon č. 128/1946 Sb. byl účinný od 17. 5. 1946.

Je pravda, že rozhodnutí vydávaná v poválečném období ohledně konfiskace majetku dr. J. C. M. se různila v posuzování toho, podle jakého právního předpisu byla tato konfiskace provedena. Zatímco podle výměru Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945 č. j. 613/4-45-III-Pk byl jako důvod zvažované konfiskace uváděn dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., potom výměr Ministerstva zemědělství ze dne 16. 12. 1948 č. j. 114637/48-IX/A-23 uváděl, že použití dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. nepřicházelo v úvahu, protože „knihovním vlastníkem velkostatku Opočno byla dne 23. 6. 1945 Říše německá“ (č. l. 19 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95). Z logiky tohoto posledně uváděného výměru vyplývá závěr, že dle názoru Ministerstva zemědělství měl být majetek zřejmě konfiskován jako majetek Německé říše podle dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., protože nárok na něj by jinak příslušel osobě státně nespolehlivé ve smyslu § 4 zákona č. 128/1946 Sb.

V dnešní době se zdá být téměř nemožné určit, podle které varianty konfiskačních důvodů a podle kterého z výše uvedených právních předpisů byla konfiskace majetku dr. J. C. M. formálně provedena. Je však mimo veškerou pochybnost, že v té době československé orgány dospěly k závěru, že důvod ke konfiskaci je každopádně dán, buď proto, že majetek patří „osobě německé národnosti“ nebo „zrádci a nepřáteli republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti, projevivšímu toto nepřátelství zejména za krise a války v letech 1938 až 1945“ (jak stanovil dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb.), nebo proto, že převodem v době nesvobody přešel na Německou říši, přičemž však nemohl být vydán původnímu vlastníku, protože byl osobou státně nespolehlivou, a proto ve smyslu § 4 zákona č. 128/1946 Sb. přísluší nárok na něj státu, přičemž na tento majetek se pohlíží jako na majetek konfiskovaný podle dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb.

Účinnost všech čtyř shora uvedených právních předpisů nastala v roce 1945, resp. v roce 1946. Ke konfiskaci nebo k nařízení nucené správy podle těchto předpisů docházelo ex lege okamžikem jejich účinnosti. Případné konfiskační výměry nebo vyhlášky, které byly zpravidla vydávány později, měly pouze deklaratorní charakter a toliko stvrzovaly již dříve nabyté vlastnictví československého státu nebo uvalení národní správy. Československý stát tedy převzal majetek dr. J. C. M. do svého vlastnictví buď dne 23. 6. 1945 (pokud došlo ke konfiskaci podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb.) nebo dne 30. 10. 1945 (pokud došlo ke konfiskaci podle dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb.). Tato skutečnost je přesvědčivě deklarována též rozhodnutím Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 č. j. 33.219/47-IX A 3, podle něhož byl zámecký objekt Opočno prohlášen za státní kulturní majetek a byl odevzdán na základě § 2 a § 3 zákona č. 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku, do správy a užívání Národní kulturní komise (č. l. 60 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95).

Úvaha obecných soudů o tom, že k převzetí majetku došlo bez právního důvodu až v rozhodném období, tj. poté, co Ministerstvo zemědělství výměrem ze dne 16. 12. 1948 č. j. 114637/48-IX/A-23 zrušilo „konfiskační výměr“ Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945 č. j. 613/4-45-III-Pk, je neodůvodněná z těchto důvodů:

1. Z faktu, že tento výměr zemského národního výboru byl zrušen až v rozhodném období, a to výměrem Ministerstva zemědělství ze dne 16. 12. 1948 č. j. 114637/48-IX/A-23, nelze nikterak dovozovat, že tím byla zrušena samotná konfiskace majetku; ke konfiskaci totiž došlo ex lege již v roce 1945.

Rozhodně pak nelze tvrdit, že právě tento výměr Ministerstva zemědělství ze dne 16. 12. 1948 způsobil, že došlo k převzetí majetku státem bez právního důvodu, a to až v rozhodném období. Výměr Ministerstva zemědělství ze dne 16. 12. 1948 č. j. 114637/48-IX/A-23 nelze tedy vůbec pokládat za úkon, jímž by byla páchána majetková křivda v období let 1948 až 1989, tedy taková křivda, k jejímuž odstranění má sloužit zákon č. 87/1991 Sb. (jak je vyjádřeno v preambuli tohoto zákona).

2. Výměrem Ministerstva zemědělství ze dne 16. 12. 1948 č. j. 114637/48-IX/A-23 navíc nebyla nijak dotčena platnost konfiskační vyhlášky vydané Okresním národním výborem v Novém Městě nad Metují dne 19. 12. 1945 (resp. 17. 12. 1945); ostatně i tato vyhláška (k jejíž existenci obecné soudy vůbec nepřihlížely) měla toliko deklaratorní charakter.

XI.

Ústavní soud si je vědom toho, že poválečné období od května 1945 do převzetí moci komunistickým režimem v únoru 1948 nebylo obdobím právního a společenského poklidu. Demokratický vývoj předmnichovské Československé republiky byl násilně narušen destruktivním vlivem války a nacistické okupace. Pod vlivem těchto tragických událostí, ohrožujících samotnou podstatu národní a státní svébytnosti, se v poválečném období odehrávaly rozsáhlé sociální změny, vedené snahou po rekonstrukci poměrů ve státě. Při snaze o narovnání právního i hospodářského pořádku v poválečném období byly mnohdy činěny nedůsledné a chaotické kroky, vedené snahou přizpůsobit tento nový řád změnám již nastalým na základě přijatého mezinárodního uspořádání. Na tuto snahu je však i nyní nutno pohlížet z hledisek historických, právních i společenských názorů tehdejších, nikoliv dnešních. Toto stanovisko vyslovil Ústavní soud již v nálezu ze dne 8. 3. 1995 sp. zn. Pl. ÚS 14/94 při posuzování ústavnosti dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., v němž vyslovil: „...to, co přichází z minulosti, musí sice i tvář v tvář přítomnosti hodnotově obstát, toto hodnocení minulého nemůže však být soudem přítomnosti nad minulostí. Jinými slovy, řád minulosti nemůže být postaven před soud řádu přítomnosti, jenž je již poučen dalšími zkušenostmi, z těchto zkušeností čerpá a na mnohé jevy pohlíží a hodnotí je s časovým odstupem“ (Sbírka rozhodnutí, svazek 3, náleze č. 14; vyhlášen pod č. 55/1995 Sb.).

Ústavní soud si je vědom toho, že v některých případech docházelo v konfiskační a znárodnovací praxi československých úřadů a soudů v období od května 1945 do 25. února 1948 k pochybením a excesům, které v té době nebyly právním postupem napraveny, i když možnost právní obrany v zásadě existovala. Restituční zákonodárství vydávané po roce 1989 si však nekladlo za cíl odstranit všechny možné majetkové křivdy, ke kterým v poválečné době mohlo docházet. Demokratický zákonodárce po roce 1989 musel respektovat především časový faktor, tj. skutečnost, že po tak dlouhé době není náprava všech pochybení uskutečnitelná. Posuzovat platnost a účinky správních nebo jiných aktů, na jejichž základě docházelo k převodům vlastnictví, je po tak dlouhé době velmi obtížné až nemožné.

Právní jistota vyžaduje, aby pravomocná rozhodnutí soudu či správního orgánu, na jejichž základě určitá osoba v poválečném období nabyla nebo pozbyla vlastnictví věci, zásadně byla nezpochybnitelnou právní skutečností.

V této souvislosti lze znovu poukázat na účel předpisů restitučních. Pouze v jejich rámci a za účelem dosažení v nich vytyčeného cíle, tj. ke zmírnění některých křivd způsobených komunistickým režimem, lze, jak Ústavní soud rovněž opakovaně uvedl, zpochybnit správní akt nebo dosáhnout určení následků jeho neexistence. Zákonodárce přiznal obecným soudům oprávnění posuzovat zákonnost výměrů o konfiskaci pouze v rámci řízení o restitučních nárocích z hlediska v úvahu přicházejících restitučních titulů, tedy pouze ke zmírnění křivd vzniklých v rozhodné době. Zákon č. 87/1991 Sb. v § 3 odst. 2 umožnil nápravu některých dalších majetkových křivd vzniklých v důsledku platnosti nebo zvláštního použití některých právních předpisů nebo na základě jiných důvodů (včetně některých otázek konfiskace dle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. a zákona č. 128/1946 Sb.), avšak pouze některých a v časovém limitu již dříve stanoveném. Ostatní tvrzené křivdy nastalé před rozhodným obdobím nemohou být napravitelné dnešními právními prostředky.

Zákonodárce při tvorbě restitučních předpisů vycházel z faktického stavu v roce 1990 nebo o málo později, vědom si nejen v té době ještě se z paměti nevytrácejících důvodů, které jej k takovému zásahu do vlastnických práv vedly, ale rovněž nutnosti limitovat změnu ve vlastnických vztazích tak, aby zůstala přiměřená účelu, který jí byl sledován a který je nejlépe vyjádřen právě v preambuli zákona č. 87/1991 Sb., tedy k cílené a přesně vymezené změně v rozdělení majetku, které v té době panovalo. Takto jasně vyjádřená vůle má o to závažnější obsah, že k tomuto kroku nebyl zákonodárce povinován. Byť k majetkovým křivdám, které mínil zmírnit (nikoliv napravit), došlo v zásadě v rozporu s principy právního státu v minulém období, Ústava ani jiný právní předpis nevyžadují, aby tento majetek byl vrácen nebo za něj byla poskytnuta náhrada, a ani aby k tomuto účelu byly prováděny v právním řádu jakékoliv změny. Bylo svobodnou vůlí státu, zda umožní bývalým vlastníkům dotčeného majetku usilovat o jeho vrácení, neboť jeho vlastnická práva i vlastnická práva osob, které v mezidobí tento majetek nabyly, nejsou závislá na protiústavních normách nebo postupech, které je původně zakládaly. Samo zakotvení restitučních nároků tedy bylo beneficiem státu – přesně vymezeným z hlediska časového a věcného. Jakékoliv zpochybnění tohoto vymezení má za následek zpochybnění aktu státu jako takového.

XII.

Ústavní soud nesdílí ani názor obecných soudů, že ke konfiskaci majetku dr. J. C. M. v roce 1942 došlo z důvodu rasové perzekuce a že jsou tedy naplněny podmínky stanovené § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. Takový názor je zastáván v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2000 č. j. 28 Cdo 1733/2000-275, předcházejícím vydání rozhodnutí napadených nyní stížností. V citovaném rozsudku je vysloveno, že rasová diskriminace realizovaná tzv. Třetí říší „postihovala mnohem větší skupinu lidí, než jen těch, kteří byli perzekvováni rasovými norimberskými zákony“, a že se uplatnila i v případě konfiskace majetku dr. J. C. M. Gestapem.

Restituční zákon č. 87/1991 Sb. omezil v § 3 odst. 2 možnost přezkoumávání převodů majetku odehrávajících se mimo rozhodné období toliko na nejextrémnější případy bezpráví, jestliže ke konfiskaci majetku „došlo z důvodu rasové perzekuce“. Extenzivní výklad pojmu rasová perzekuce použitý Nejvyšším soudem není v souladu se smyslem restitučního zákonodárství a nemůže obstát.

Ústavní soud samozřejmě přisvědčuje názoru, že konfiskační praxe německých úřadů v době okupace Československé republiky byla protiprávní a zločinná a že postihovala příslušníky mnoha národů včetně národa českého. Poválečné československé zákonodárství, vyjádřené zejména v dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, a v zákonu č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, se pokusilo napravit majetkové křivdy způsobené německými okupanty. Tyto předpisy (konkrétně zákon č. 128/1946 Sb.) stanovily právní postup, jímž se oprávněné osoby mohly domoci vrácení svého majetku, pokud ovšem nepatřily mezi „osoby státně nespolehlivé“. Je nutno připustit, že v krátkém poválečném období se nepodařilo zhojit všechny válečné majetkové křivdy a že dokončení tohoto procesu právní cestou znemožnil totalitní režim nastoupivší po 25. únoru 1948.

Jinou otázkou však je, nakolik je možné požadovat, aby náprava křivd páchaných nacistickým režimem, za něž odpovědnost nesl tehdejší německý stát, eventuálně jeho právní nástupci, se realizovala prostředky restitučních zákonů vydávaných po roce 1989. V původním znění zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, přijatém dne 21. února 1991, se s dodatečnou nápravou křivd, které nastaly již za nacistické okupace, nepočítalo. Teprve novelizací tohoto zákona, k níž došlo dne 29. 4. 1994 (zákonem č. 116/1994 Sb.), byla v novém znění § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. připuštěna dodatečná majetková restituce u fyzických osob, které v den přechodu věci na stát měly na ni nárok podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., pokud k převodu nebo přechodu vlastnického práva v době nacistické okupace došlo z důvodu rasové perzekuce a tento nárok nebyl po 25. únoru 1948 uspokojen z důvodů uvedených v § 2 odst. 1 písm. c) zákona. Z okolností, za nichž byla tato novela v roce 1994 přijímána, je zřejmé, že k této výjimce, překračující dosah tzv. rozhodného období, sáhl český zákonodárce ve snaze odčinit do nebe volající křivdy, páchané nacistickým režimem především na Židech, kteří se stali obětí holocaustu; rozsah a intenzita těchto křivd jsou zcela mimořádné a český zákonodárce citovanou novelou restitučního zákona reagoval právě na tuto mimořádnou skutečnost. O tom, že pojem rasová perzekuce použil zákonodárce v tomto konkrétním užším smyslu, svědčí mj. průběh diskuse, vedené na 18. schůzi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky dne 29. 4. 1994 při projednávání zákona č. 116/1994 Sb. (viz stenografický záznam dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/stenprot/018schuz/s018025.htm>).

Argumentace Nejvyššího soudu vyznívající v tom smyslu, že „restriktivní interpretace předmětného pojmu by zakládala nerovnost mezi těmi, kteří byli v době nesvobody postiženi“ a že „zvýhodnění jedné skupiny osob na základě rasového rozlišování by bylo v rozporu jak s Mezinárodní úmluvou o odstranění všech forem rasové diskriminace (čl. 1), tak s Listinou základních práv a svobod (s čl. 1, čl. 3 odst. 1 a čl. 11 odst. 1)“, není korektní.

Ústavní soud se komplexně zabýval otázkou rovnosti v rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 33/96, Sbíрка rozhodnutí, svazek 8, náleží č. 67; vyhlášen pod č. 185/1997 Sb. [z rozhodnutí dalších pak zejména náleží sp. zn. Pl. ÚS 4/99 (Sbíрка rozhodnutí, svazek 14, náleží č. 93; vyhlášen pod č. 192/1999 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 7/03 (Sbíрка rozhodnutí, svazek 34, náleží č. 113; vyhlášen pod č. 512/2004 Sb.)]. Ztotožnil se [a to zejména v nálezech sp. zn. Pl. ÚS 16/93 (Sbíрка rozhodnutí, svazek 1, náleží č. 25; vyhlášen pod č. 131/1994 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 36/93 (Sbíрка rozhodnutí, svazek 1, náleží č. 24; vyhlášen pod č. 132/1994 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 5/95 (Sbíрка rozhodnutí, svazek 4, náleží č. 74; vyhlášen pod č. 6/1996 Sb.) a sp. zn. Pl. ÚS 9/95 (Sbíрка rozhodnutí, svazek 5, náleží č. 16; vyhlášen pod č. 107/1996 Sb.)] s chápáním ústavního principu rovnosti, jak byl vyjádřen Ústavním soudem ČSFR (náleží sp. zn. Pl. ÚS 22/92, Sbíрка usnesení a náleží Ústavního soudu ČSFR, č. 11): „Je věcí státu, aby v

zájmu zabezpečení svých funkcí rozhodl, že určité skupině poskytne méně výhod než jiné. Ani zde však nemůže postupovat libovolně ..., může se tak stát jenom na základě odvolání se na veřejné hodnoty.“

Ústavní soud tímto odmítl absolutní chápání principu rovnosti, přičemž dále konstatoval: „Rovnost občanů nelze chápat jako kategorii abstraktní, nýbrž jako rovnost relativní, jak ji mají na mysli všechny moderní ústavy“ (sp. zn. Pl. ÚS 36/93). Obsah principu rovnosti tím posunul do oblasti ústavněprávní akceptovatelnosti hledisek odlišování subjektů a práv vyloučením libovůle (svévole) při daném odlišování.

Ústavní soud zastává názor, že pojem rasová perzekuce (obsažený v § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb.) je třeba pro účely restituční interpretovat tak, že zahrnuje pouze nejkřiklavější formy rasismu, páchané zejména formou holocaustu, nikoliv však jiné formy perzekuce z důvodů národnostních. Taková interpretace nijak nenarušuje ústavní princip rovnosti v právech, zakotvený v čl. 1 Listiny.

Pro úplnost je možno dodat, že argumentace obsažená v citovaném rozsudku Nejvyššího soudu, totiž že konfiskační nařízení Gestapa „bylo proti otci žalobkyně vydáno jako proti příslušníku národa českého“, a odtud vyvozený závěr, že ke konfiskaci majetku „došlo z důvodu rasové perzekuce“, nemá ani dostatečnou oporu v provedeném dokazování. Toto konfiskační nařízení společně postihovalo majetek šesti příslušníků rodu C. M., z nichž někteří nebyli české, nýbrž německé národnosti. Jako důvod konfiskace se v nařízení uvádí, že jde o „osoby nepřátelské Říši“ („reichsfeindlich“). Ve zprávě služebny Sicherheitsdienst v Hradci Králové ze dne 20. 3. 1940 č. j. Ma./Schu. BNr. 372/40 (č. 1. 30 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 192/2000), která patrně sloužila jako jeden z podkladů pro konfiskaci, se o dr. J. C. M. uvádí, že je „silně česky orientován“ („stark tschechisch eingestellt“). Dovožovat z těchto skutečností, že ke konfiskaci majetku „došlo z důvodu rasové perzekuce“, jak požaduje ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., nelze. Stejně tak nelze za projev rasové perzekuce bez dalšího pokládat další praktiky, jichž se německé úřady vůči dr. J. C. M. dopouštěly, jako bylo jeho přestěhování do jiné obce, tzv. nucené nasazení do práce či přiznání přidělových potravinových lístků pro české obyvatele Protektorátu. Jakkoli se dnes jeví všechny tyto praktiky jako diskriminační a jsou zajisté odsouzeníhodné, přece jen nedosahují intenzity srovnatelné s rasovou perzekucí, jakou měl na mysli restituční zákonodárce.

Ústavní soud chce znovu zdůraznit, že nelze v nejmenším pochybovat o tom, že konfiskační praxe prováděná nacistickými německými úřady byla zločinná. Československý stát se v poválečném období snažil reparovat důsledky těchto nezákonných majetkových převodů z doby nesvobody. Dnes, půl století po skončení války, je taková reparace mimořádně obtížná, ne-li nemožná. I z toho důvodu omezil restituční zákon č. 87/1991 Sb. možnost přezkoumávání převodů majetku odehrávajících se mimo rozhodné období toliko na nejextrémnější případy, tj. na případy, kdy ke konfiskaci majetku „došlo z důvodu rasové perzekuce“. Extenzivní výklad tohoto pojmu použitý Nejvyšším soudem není v souladu se smyslem restitučního zákonodárství a nemůže obstát.

Konečně Ústavní soud připomíná, že již ve svém dřívějším usnesení ze dne 14. 1. 2000 sp. zn. I. ÚS 180/99 vyslovil názor, že v případě konfiskace majetku dr. J. C. M. provedené Gestapem nešlo o případ rasové perzekuce.

XIII.

Jak Ústavní soud v minulosti již mnohokrát zdůraznil, zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy (srov. čl. 81 a 90 Ústavy). Ústavní soud nemůže tyto orgány ani nahrazovat. Pokud soudy postupují v souladu s ústavními předpisy, nemůže na sebe Ústavní soud atahovat právo přezkoumání dohledu nad jejich činností (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud opakovaně judikoval, že důvod ke zrušení rozhodnutí obecných soudů je dán pouze tehdy, pokud jejich právní závěry jsou v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními (srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 84/94, Sbírka rozhodnutí, svazek 3, nálezy č. 34, str. 257).

Na druhé straně je však Ústavní soud oprávněn, ale i povinen posoudit, zda řízení jako celek bylo spravedlivé a zda v něm nebyla porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

Podle čl. 90 Ústavy „Soudy jsou povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům.“

Podle čl. 36 odst. 1 Listiny „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“

Podle čl. 11 odst. 1 Listiny „Každý má právo vlastnit majetek.“.

Ústavní soud ve světle tohoto ústavního rámce přezkoumal rozhodnutí obecných soudů napadená ústavní stížností a shledal, že jimi byla porušena ústavní práva stěžovatele.

Skutková zjištění učiněná soudy prvního a druhého stupně jsou neúplná a provedené důkazy jsou nesprávně a nepřesvědčivě zhodnoceny po stránce skutkové i právní. Stěžovateli nebyla poskytnuta náležitá ochrana jeho vlastnického práva. Tyto nedostatky řízení neodstranil ani dovolací soud. Tímto postupem obecných soudů došlo k porušení ústavně zaručených práv zakotvených v čl. 36 odst. 1 a v čl. 11 odst. 1 Listiny.

Z výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil.